

بقلم : آقای عبدالحسین سپینتا

هشت بهشت و تالار اشرف

موضوع تحویل عمارت قدیمی هشت بهشت باستانشناسی و تخلیه عمارت قدیمی موسوم به تالار اشرف از طرف اداره فرهنگ برای موزه اصفهان برای کسانی که علاقمند بحفظ آثار باستانی میباشند مسئله جالب روز در اصفهان قرار گرفته زیرا مدتها بود که موضوع واگذاری هشت بهشت مورد مکاتبه و مذاکره وزارت فرهنگ و اداره باستانشناسی و مالک آن آقای ابوالفتح قهرمان قرار گرفته بود. فرهنگ و باستانشناسی از لحاظ استفاده از این بنای تاریخی و آقای قهرمان از نظر مالکیت محل دعاوی داشتند که از روی حق و انصاف باید گفت هر دو محق بودند، در جلساتی که راجع باین موضوع در اصفهان تشکیل شده بود و بیشتر مذاکرات روی خدمات این و آن دور میزد که در واگذاری عمارت هشت بهشت چنین و چنان کرده اند از آقای قهرمان نیز تقدیر بعمل آمد که بمورد بود زیرا ایشان موقع را چنین تشخیص دادند که این بنای تاریخی در دسترس مردم قرار گیرد و مخصوصاً در طرح این نقشه آقای مهندس علی اصغر بختیار که از مهندسين عالیرتبه تحصیل کرده در انگلستان میباشند دخالت و نظر مؤثر داشتند. در هر حال جای خوشوقتی است که آنچه از دیر زمانی آرزوی دوستداران بآثار باستانی اصفهان بود صورت عمل بخود گرفت همچنین در مورد تالار اشرف جای بسی خوشوقتی بود در جلسه انجمن آثار ملی اصفهان آقای مشکوتی قائم مقام وزیر فرهنگ در شورای عالی باستانشناسی که در امر واگذاری دو بنای نامبرده سهم و حق بزرگی دارند از خدمات آقای امامزاده رئیس اسبق فرهنگ اصفهان

و مرحوم استاد نصرالله رفاهی که با بودجه ناچیزی در سال ۱۳۱۶ به تعمیر و تزئین تالار اشرف پرداختند یاد و تجلیل نمودند. زیرا هر چه از خدمتگذاران واقعی یاد آوری و تقدیر شود حق شناسی ملی ما بیشتر ظاهر و موجب تشویق دیگران قرار میگیرد.

راجع به هشت بهشت گذار اطلاعاتی گرد آورده که شاید جامع تر از سایر نویسندگانی می باشد که قبل از او درباره هشت بهشت چیز نوشته اند. این بنا در تاریخ ۲۲ آذر ۱۳۱۳ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است و گذار کتب و مراجع مربوط بآن را چنین نام میبرد:

یکسال میان ایرانیان تألیف براون، سفرنامه شوالیه شاردن، ابنیه جدید ایران تألیف کوست، مقاله ایران و کلد، و عیلام بقلم دیولافوا در مجله دور دنیا مسافرت بایران، ایران جدید تألیف فلاندن و پ کوست، صفت ایرانی تألیف ا. گایه، رساله صنعت اسلامی قسمت معماری بقلم ه. سالادن.

شاردن هشت بهشت را باغ بلبل میخواند زیرا در آن باغ آشیانه های بلبل وجود داشته گذار درباره این باغ میگوید: *تالار شرف*

بنای مزبور با تالار وسط که از اطراف باز است و بناهای دو طبقه در چهار کنج عمارت که همان هشت بهشت است هنوز هم کیفیت و هیئت اولیه خود را حفظ نموده و اندکی از لطف و زیبایی قدیم خود را داراست.

شاردن که سری پرشور و احساساتی سرشار داشته است ضمن تعریف از ظرافت و دلربائیهای این بنا چنین مینویسد:

« این تالار شگفت انگیز چنان پیچ در پیچ و تو در توست که اگر کسی بالای آن برود تقریباً در همه جای آن راه را گم میکند و پله های آن بقدری از نظر پنهان است که بآسانی نمیتوان آنها را پیدا کرد، تمام اطراف آن از پا تا

بلندی ده قدم از سنگ یشم پوشیده شده طارمیهایش از چوب زرین و قابهای پنجره‌هایش از نقره و جام پنجره‌ها بلور یا شیشه‌های نازک رنگارنگ میباشد. از حیث تزئینات نمیتوان چیزی ساخت که بیش از آرایشهای این کاخ شکوه و ظرافت را با هم دربرداشته باشد، در همه جای آن جز طلا و مینای لاجوردی رنگ چیزی دیده نمیشود...

اطاقهای کوچکی دارد که تمام دیوارها و سقف آن آئینه کاری است. اثاثیه هر قسمت آن از بهترین و شهوت انگیزترین تزئینات دنیا بشمار میرود در این جا خلوتگاههای کوچکی است که در حکم يك تختخواب است.

نمیتوان این نکته را ناگفته گذاشت که هنگام گردش در این مکان و زوایای آن که مخصوص لذات عشق ساخته شده است بقدری انسان فریفته میشود که صاف و ساده بخواهیم حقیقت را بگوئیم دل کندن از آنجا کار آسانی نیست... این عمارت بامر شاه سلیمان (۱۱۰۵ - ۱۰۷۷ هجری = ۱۶۹۴ - ۱۶۶۷ میلادی) احداث گشته و تنها ساختمان آن پنجاه هزار قران تمام شده، اثاثیه و سایر متعلقات بنا بهیچوجه ارتباطی با این رقم ندارد.

بنا بر آنچه که مؤلف نامه خسروان نوشته (۱) شاه سلیمان ابنیه زیادی احداث نمود که هشت بهشت یکی از آن جمله است. بنا بر این اصل و منشاء پیدایش این بنا از روی نوشته فوق اثبات و تأیید میگردد و جای هیچگونه تردیدی باقی نمیگذارد و آنجائی که ژ. دیولافوا و پ. کوست احداث بنای فوق را به فتحعلیشاه نسبت میدهند باید این نکته را نظر داشت که کاخ مزبور توسط این سلطان تعمیر گشته و تبدیل شکل یافته و متأسفانه زیر و زبر شده است و ظاهراً

۱- نامه خسروان تألیف جلال بن فتحعلیشاه قاجار چاپ ۱۲۸۸ هجری.

این عمل موقع ورود پسرش صفی الدوله باصفهان که نامزد فرمانداری شهر مزبور بوده انجام گرفته است. « (۱)

آقای سید جلال الدین تهرانی در سال ۱۳۱۱ راجع به هشت بهشت شرحی نوشته و آنرا از آثار شاه عباس دوم دانسته و در آنموقع در دست بانوی عظمی خواهر آقای مسعود میرزای ظل السلطان بوده است و درباره حوض مروارید مینویسد:

« يك حوض مرمر معروف بحوض مروارید در آنجاست كه از عمارات خارج شهر صفویه بدانجا نقل گردیده كه بواسطه حجاری كه در آن شده آب مانند دانه های مروارید از آن می آید ازین سبب بحوض مروارید خوانده شده است. « (۲)

پرفسور لكهارت در كتاب شهرهای مشهور ایران ساختمان هشت بهشت را مقارن سال ۱۶۷۰ میلادی میداند. (۳)

و اما راجع به تالار اشرف گذار معتقد است این بنا در داخل کاخ شاهی واقع بوده و هیچگونه ارتباطی با اشرف افغان ندارد (اشرف افغان از سال ۱۱۳۷ تا ۱۱۴۲ هجری در ایران بود و در آن سال از نادرشاه شكست خورده فرار كرد) بلکه بمعنی تالار با افتخار (اشرف تالارها) میباشد و معروف است شاه عباس ثانی آنرا ساخته است.

لیکن شاردن كه در اواخر سلطنت این پادشاه و در زمان پادشاهی جانشین وی شاه سلیمان تا سال ۱۰۸۸ هجری (۱۶۷۷ م) در اصفهان میزیسته هیچ از این

۱- مراجعه شود به آثار ایران جلد دوم جزوه اول سال ۱۳۱۸ شمسی.

۲- مراجعه شود به گاهنامه سید جلال الدین تهرانی سال ۱۳۱۲ شمسی.

۳- شهرهای مشهور ایران چاپ ۱۹۳۹ صفحه ۱۸.

تالار صحبتی نکرده است. بعلاوه ضمن قرائت شرح « تاجگذاری سلیمان » (۱) ملاحظه میشود بنائی که شاردن بنام طالار طویلہ معرفی کرده و شاه سلیمان در آنجا تاجگذاری نموده عیناً همان محلی است که اکنون تالار اشرف در آنجا واقع است.

نقشه‌های اطلس شاردن و توصیفی که مشارالیه کرده مانع است که بنای فعلی که تماماً از آجر و دارای سقف ضربی است با عمارت مختصر کلاه فرنگی مانندی که « از هر سو باز بوده و در یک قرن پیش توسط شاه طهماسب « بنا گردیده بود اشتباه شود.

بنا بر گفته شاردن « این بنا تقریباً از چوب ساخته شده است .... سقف آن مسطح و بر جرزهای منحنی استوار گشته است، این جرزها از ورقه ضخیمی از طلا پوشیده شده و سقف را ببندی ۲۶ یا ۲۷ پا نگاهداشته‌اند. سقف بنا را با چوب و تخته کار کرده و آلت بندی نموده‌اند در نتیجه صورت قاب بندی پیدا کرده و طلا در آنجا چون سایر نقاط عمارت میدرخشد ... » (۲)

بنا بر این باید چنین بیندیشیم که تالار اشرف در آخر سلطنت شاه سلیمان و یا در زمان پادشاهی شاه سلطان حسین ساخته شده است.

گدار میگوید سی و سه سال قبل از این تصمیم بخرابی بناهای سمت راست و چپ این بنا که باعث نگاهداری سقفهای ضربی آن بود گرفته شد و در نتیجه عمارت مزبور ناپایدار و تعادل را از دست داده و خطرناکترین صورت را پیدا کرد. طاقهای ضربی اطاقهای جنبین تالار بطرف بیرون فشار آورد. شروع بباز

۱- سفرنامه شوالیه شاردن چاپ ل. لانکلس جلد نهم صفحه ۵۷۳ - ۳۹۷ و جلد

دهم صفحه ۱۴۰-۱.

۲- جلد نهم شاردن صفحه ۴۷۰-۴۳۹.

شدن نمود و گنبد مرکزی عمارت نیز تکان میخورد.

در این موقع اداره باستانشناسی موفق به تحصیل اعتبار لازم برای ترمیم این خرابیها گردید (گزار در سال ۱۳۱۸ این مطلب را مینویسد).
 بوسیله ساختن پشته‌های متعدد بنا نگاهداری شد سقفها ترمیم گردید و ضمناً از موقعیت استفاده نموده محلی برای اداره فرهنگ اصفهان در عین حال بنا نمودند.

اندود گچ که روی تزئینات داخلی عمارت را پوشانیده بود برداشته شد و گچ بریها ترمیم گردید. تالار اشرف محل کمیسیونهای فرهنگی شد و بنای مزبور که بدین ترتیب تحت تعمیر واقع گشته بود از خطر جست و تحت مراقبت و مورد استفاده قرار گرفت. (۱)

در سال ۱۳۱۱ آقای سید جلال الدین طهرانی تالار اشرف را دیده و در باره آن مینویسد:

«از باغ کاج که گذشتیم میرسیم به مارتی که معروف بتالار اشرف است و فعلاً دو اطاق و یک تالار دیده میشود که بسیار مجلل است گچ بری برجسته لاجوردی و طلا کاری آن بهیچوجه شباهت بکار اول صفویه ندارد و طرز مخصوصی است بسیار خوش و درهای آن رو بجنوب بیابچه باز میشود که در علیحده فعلاً بخیا بان فرعی دارد.

تالار این عمارت بالا خانه‌های کوچک دارد و در زیر گنبد در وسط قسمتی مقرنس از گچ ساخته شده که مذهب و منقش است و یک ترنج در وسط آن از طلا کاری خالص میباشد و اساساً طرز نقاشی و گچ بری این تالار با ابنیه صفویه فرق دارد و در آنجا چند قطعه از گچ پخته دیدم که گویا متعلق به مارت هفت دست بوده

است و شرح این قبیل گچ پخته در عنوان کلیسای وانک خواهد آمد . « (۱)
منظور از اشاره به کلیسای وانک قسمت‌هایی از گچ پخته است که متعلق به
عمارت هفت دست بوده و در کلیسای وانک نگاهداری شده بر روی آن گل و بوته
ومرغان نقش شده و عیناً مانند همان نقوش تزئینی تالار اشرف است .

لکه‌پارت در کتاب خود ساختمان تالار اشرف را بزمان شاه عباس دوم می‌رساند

که مقارن سالهای ۱۶۴۲ و ۱۶۶۶ می‌باشد . (۲)

این بود تاریخچه‌ای مختصر از دو بنای تاریخی اصفهان که اخیراً در اختیار
مردم قرار گرفته شده است و شاید در ختم کلام بنا بر رسم معمول بیمورد نباشد
برای ثبت در تاریخ ذکر شود این واگذاریها در زمان ریاست فرهنگ آقای دکتر
افقه مدیر کل وزارت فرهنگ انجام گرفت . و امید است از هر دو بنا استفاده
کامل بنفع مردم و فرهنگ و باستان‌شناسی بشود .

۱- مراجعه شود به گاهنامه سید جلال‌الدین تهرانی ۱۳۱۲ شمسی .

۲- شهرهای مشهور ایران لکه‌پارت صفحه ۱۸ .

نفس اماره

توان گریخت بجایی ز دشمنان ، لیکن

چو خود عدوی خود ستم چگونگی بگریزم؟

ز خویش لاجرم چون گریزم ممکن نیست

جز این چه چاره که با خود همیشه بستیزم

قآنی